

LBRIS

We know
books

GAËLLE NOHANT

Biroul de elucidare a destinelor

Traducere din limba franceză
ANDREEA NĂSTASE

LITERA
București

În fiecare dimineață, Irène străbate drumul mărginit de copaci deși. În timp ce traversează opacitatea nocturnă a pădurii, simte că aceasta așterne în ea ceva străvechi care se recrează fără încetare, un praf de fantome și de humus. Se călăuzește după raza galbenă a farurilor și, treptat, alunecă din tenebre spre lumină.

În orașel, obloanele proaspăt vopsite se deschid fără să scârțâie, hornurile fumegă în dimineața cețoasă. Nimic nu iese din comun, nimic nu scapă vigilenței vecinilor. Irène îl observă pe măcelar, care își ridică grilajul de fier. Când îi adresează un semn prietenesc, el se încruntă, cu privirea înăsprită de suspiciune. Au trecut peste douăzeci și cinci de ani de când s-a mutat aici, dar locuitorii din Bad Arolsen o văd în continuare ca pe o străină. Franțuzoaica asta care-i judecă bănuitoare. Și care se apucă să răscolească, împreună cu alții de teapa ei, niște povești de demult care ar trebui lăsate în pace.

Frânează brusc ca să-i permită unui biciclist să treacă înaintea de a intra pe lungă alee șerpuitoare, cu arbori de-o parte și de alta. În capătul parcului, clădirile moderne adăpostesc zeci de kilometri de arhive și de dosare printre care poți merge ore în șir fără să auzi strigătele, tăcerile pe care le închid între coperti. Trebuie să ai

auzul fin și mâna răbdătoare. Să știi ce cauți și să fii pregătit să găsești ceea ce nu cauți.

Pe Irène o emoționează de fiecare dată vederea plăcuței discrete a arhivelor de la Bad Arolsen. Prima oară când a urcat aceste trepte a descifrat cuvintele „International Tracing Service” fără să știe ce însemnau.

Nu era decât o puștoaică expatriată din dorința de independență și rămasă în Germania din dragoste; își urmase logodnicul într-o regiune împădurită unde avea să facă uz de toată bunăvoința ca să fie acceptată, fără să reușească în totalitate. Locul acela devenise, până la urmă, un cămin. Chiar și după ce dragostea o părăsise, când se retrăsese la marginea orașului cu un copil împărțit între două case, nu-și imaginase că ar fi putut să plece. Pentru că, de fiecare dată când urcă treptele, se simte la locul ei. Însărcinată cu o misiune care o depășește și îi justifică existența.

În prima zi a frapat-o mirosul. Amestecul acela de mucegai, de hârtii vechi, de cerneală de fotocopiator și de cafea rece. A inhalat, înainte să-și dea seama, misterul închis între acei pereți, în nenumăratele sertare, în dosarele închise în grabă la trecerea ei.

Astăzi, un concert de „Hallo Irene” și de zâmbete o însoțește prin holul de la intrare și pe scări. Aparține acestui loc. Un stup ale cărui albine provin de peste tot. Prenumele lor alcătuiesc un mozaic schimbător: Michaela, Henning, Margit, Arié, Kathleen, Kazimierz, Dorota, Constanze, Igor, Renzo, François, Diane, Gunther, Elzéar, Christian... Fiecare își lasă la vestiar viața și suferințele de afară. Trebuie să te golești de tot ceea ce te împovărează, să devii receptiv.

Își lasă lucrurile pe birou și deschide agenda la pagina zilei: 27 octombrie 2016. Ridică oblonul rulant. Lumina gri cade pe fotografia cu ramă argintie a fiului ei. E singura notă intimă din această încăpere unde cărți și dosare se înghesuie într-o dezordine aparentă căreia numai ea îi cunoaște logica. În imagine, Hanno râde în hohote. Era acum patru ani, când își serba a șaisprezecea aniversare. Ea îl tachina, cu degetul pe declanșator. După aceea mâncaseră la o braserie din centru, îi dăduse voie să bea puțin vin spumant. „Să nu-i spui tatălui tău.“ „Să știi că tata mă lasă de ceva timp să beau bere“, zâmbise Hanno. Era atât de frumos, cu părul ondulat și aerul acela de mândrie din ochii negri! De parcă ar fi început deja să se îndepărteze spre viața de bărbat.

„Ce-o să-mi rămână când o să plece?“ se întrebase Irène.

Temerea aceasta o făcuse să se rușineze. Nu plecase și ea? Nu îngăduise nimănui s-o rețină. Nu avea să-l prezeze pe Hanno.

Astăzi e student la Göttingen și vine acasă în weekend, când nu e la tatăl lui sau cu prietenii. Irène se obișnuiește cu depărtarea. Singurătatea e problema ei, are eleganța de a i-o ascunde.

Bate la ușa biroului lui Charlotte Rousseau.

– Bună, Irène. Te așteptam. Îți fac o cafea?

– Mi-ar face plăcere.

– Abia ce ne obișnuim cu vremea asta mohorâtă și umedă, c-o să fim îngropați în zăpadă, bombăne directoarea centrului vârand o capsulă în mașina de cafea. Afurisită țară!

De loc din Toulouse, suportă greu clima din acest colț al landului Hesse. În vocea ei plină de căldură se simte o undă din accentul sud-vestului natal, mai ales

la cuvintele încărcate de emoție. Urme melodice ale unui ținut dur, scaldat de soare și de vântul *autan*. Nu ajunge acasă atât de des pe cât ar vrea.

– Ar trebui să te întremezi un pic, ești palidă, îi spune în timp ce sorb amândouă din espresso. Am o misiune pentru tine.

Irène nu-și poate reține un zâmbet. De când Charlotte Rousseau conduce International Tracing Service, această propoziție se aude de cel puțin trei ori pe zi. Femeia aceea micuță, emanând energie, pare hotărâtă să recupereze într-un mandat tot ce n-au înfăptuit predecesorii ei, cu riscul de a epuiza personalul; prin urmare, unii au pus la punct strategii ca să evite s-o întâlnească pe culoar.

Pe Irène, dimpotrivă, energia directoarei o galvanizează. Ca și când ar fi deschis ușile unui mausoleu prăfuit. În plus, împărtășesc această complicitate discretă a nostalgiei pentru Franța.

– Despre ce e vorba?

Directoarea o observă în timp ce-și bea cafeaua.

– Aseară m-am gândit la obiectele din lagăre care au ajuns la noi. Nu ne aparțin. Le păstrăm ca pe niște relicve din infern. Cred că a venit momentul să le restituim celor în drept.

– Celor în drept? se miră Irène. Dar proprietarii sunt morți, marea majoritate, în orice caz.

– Poate au copii sau nepoți. Îți imaginezi ce-ar însemna pentru ei să primească obiectele astea venite de atât de departe? În viața lor de azi. Ca un testament... Așadar, m-am gândit la dumneata și la echipa dumitale. Bineînțeles, o să fac în așa fel încât să primești tot ajutorul necesar.

Irène se aude acceptând.

Chiar dacă presimte că liniștea pe care și-a clădit-o cu atâta trudă riscă să se spargă în bucăți, chiar dacă nu e convinsă că e pregătită. Copleșită de surescitare și de o teamă difuză, acceptă.

Și așa, în lumina aceasta pâcloasă de toamnă, începe totul.

EVA

În capătul culoarului e o ușă care-i face inima să se strângă. Duce în biroul Evei, chiar dacă mulți alții l-au ocupat după plecarea ei. Mult timp, Irène a venit acolo căutând asigurări. Avea nevoie de o aliată. Nu-i cerea puțin, dar Eva i-a oferit chiar mai mult. Irène îi datorează totul.

– Habar n-ai ce facem aici, am dreptate? o întrebase Eva cu vocea ei gravă din care răzbătea un surâs.

Irène se gândește adesea la acea zi din septembrie 1990. Avea douăzeci și trei de ani, o verighetă nouă-nouță pe deget și naivitatea tinerilor care cred că farmecul lor e de ajuns ca să înduplece pe oricine. Și sentimentul de a fi realizat lucruri dificile, demne de admirație: să se dezhădăcineze, să se mărite cu un străin. Irène cea de azi e împărțită între dăuioșie și iritare. „Nu știai nimic, partea cea mai grea a vieții te aștepta în față.“

Eva Volmann o pusese să susțină un fel de interviu de angajare. O tutuise de la început, cum ar face un bătrân înțelept cu învățăcelul său. Degaja o impresie de forță într-un corp uscățiv. Era greu să-i dai o vârstă, să-ți imaginezi ce fel de viață avea. Un chip brăzdat de riduri adânci și o privire gri-verzui de o intensitate intimidantă. Strâns într-un coc, părul ei negru era

vârstat de șuvițe argintii. Avea un timbru aspru pe care accentul polonez îl făcea melodios.

Irène se jena să-i dezvăluie că ascultase de un impuls, după ce văzuse anunțul într-un ziar local. International Tracing Service căuta o persoană care să vorbească și să scrie bine în franceză pentru o misiune de cercetare. Nu avea nici o idee despre natura misiunii, însă o atrăsese cuvântul „internațional“.

– Până în 1948, ITS se numea Biroul Central de Depistare, îi explicase Eva.

Instituția fusese creată în virtutea spiritului de anticipare al puterilor aliate. Înainte de încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, acestea înțeleseseră că prețul păcii nu avea să constea doar în zeci de milioane de morți, ci și în milioane de strămutați și dispăruți. După ultimul foc de armă trebuiau găsiți toți acei oameni, ajutați să se întoarcă la casele lor. Și trebuia să se cunoască soarta celor care nu puteau fi găsiți.

– Pentru cel care a pierdut pe cineva drag, răspunsurile astea sunt vitale. Altfel, mormântul rămâne deschis în adâncul inimii. Înțelegeți?

În timp ce o asculta, Irène avea senzația că se întoarce în timp într-un peisaj crepuscular în care șiruri de oameni îngroziți rătăceau prin ruine. În mod ciudat, se temuse de reacția soțului ei. Nu vorbiseră niciodată despre nazism. De ce se temea că această activitate avea să-i displacă? Poate din cauza felului în care ridicase din umeri într-o zi, nu-și mai amintea pe ce subiect. Un reportaj, o comemorare? Făcuse acest gest, însoțit de un oftat. Irène stinsese televizorul.

– Când am venit eu aici, continuase Eva, orașul ăsta... era un oraș al SS-ului.

-Îmi închipui că pe vremea aceea era pretutindeni la fel.

-Nu, o întrerupsese Eva. În timpul războiului, orașul trăia în esență datorită soldaților SS. Pe străzi, în pădurile din jur vedeai mai multe uniforme negre decât civili. Ți poți imagina?

Irène nu înțelegea. Atunci Eva îi explicase că înainte de război Arolsen era un târg asupra căruia veghea impresionantul castel baroc, cu dependențele lui și arborii milenari drepti ca niște sentinele. Prințul ereditar de Waldeck și Piemont, Josias, a făcut o pasiune pentru Hitler. Fanatic din primele zile, a oferit acestei religii a sângelui pur o părticică din legenda lui germanică, așezând peste spița sa pecetea cu două fulgere runice. În schimb, a beneficiat de o ascensiune fulgerătoare, devenind general de divizie SS. Arolsen și-a recăpătat vechiul statut de oraș-garnizoană. Prințul avea o viziune grandioasă: a instalat în castelul său o școală de ofițeri pentru corpul de elită al SS, un complex imens, cuprinzând o școală de administrație, o cazarmă ce găzduia al doilea regiment din Divizia Germania a Waffen-SS și clădiri rezervate serviciilor de intendență ale SS. Nu precupețea nimic; orașul și prințul său erau în culmea mândriei. Exultau la ceremoniile războinice, la nunțile celebrate cu mare pompă. Primul oraș SS din Germania, implantat în inima roșu cu negru a țării. Asaltat de responsabilități, Josias o privilegia pe aceea atât de exigentă de a inspecta lagărul de la Buchenwald, aflat sub autoritatea lui de general SS. Și se număra printre cei cincisprezece ofițeri SS cu gradul cel mai înalt. Himmler era prietenul lui intim și nașul fiului său.

-Majoritatea localnicilor l-au urmat. Îi fuseseră întotdeauna loiali castelanului lor. Era ca un tatuaj secret

sub arsura înfrângerii. Chiar dacă prințul dezonorat fusese judecat la Nürnberg și azvârlit în închisoarea de la Landsberg. Chiar dacă se ascuseseră zile întregi, măcinați de umilință, îngroziți de gândul la soarta pe care le-o pregăteau învingătorii.

Prințul fusese exilat departe de castel. În sălile goale nu mai răsunau decât pașii soldaților americani. Străini fumau rezemați de statui, perturbau liniștea, soseau cu brațele pline de cutii. Fără să le pese de uzanțe, de blazoanele medievale.

– La început, americanii au instalat Biroul Central de Depistare în dependențe.

– Din spirit provocator? întrebase Irène.

– Nici măcar, zâmbise Eva. Din comoditate. Orașul nu fusese bombardat. Rămăseseră toate clădirile acelea goale. Destul loc ca să depozitezi documentele care erau aduse cu camioanele din toată Germania. Arolsen era la intersecția celor patru zone de ocupație. Ce ironie, dacă stai să te gândești... Să înființezi aici cel mai mare centru de documentare despre victimele persecuțiilor naziste!

– Localnicii trebuie să fi înghițit cu greu pilula.

– Și-ncă cum! Până la urmă totuși, s-au învățat cu noi. Centrul este unul dintre cei mai mari angajatori din oraș.

În primii ani, Biroul Central de Depistare, care avea să devină mai târziu International Tracing Service, a reprezentat o amenințare concretă pentru populație.

– Ne urau și totodată mureau de frică.

Eva zâmbea, și Irène se gândise: „Ce fel de viață a avut, de are dinții atât de stricați?”

– Nu se înșelau, dar pe noi nu ne interesează decât victimele. Și cei cărora le e dor de ele.

Din această primă întrevvedere cu Eva, Irène păstrează amintirea unei stări de amețală. Ca în jocurile copilăriei, când era pusă să se învârtă pe loc legată la ochi. Orașul acela al cărui prinț era nazist; locul unde, chiar și în 1990, se căutau în continuare dispăruții din timpul războiului. Cum era cu putință? Eva îi arătase teancurile de corespondență adunate la secretariat. În fiecare an soseau zeci de mii de scrisori în care voci implorau în toate limbile, istoriseau o căutare îndelungată. Unele răscoliseră pământul în zadar. Altele scriau: „Nu știi nimic. În fața mea e o groapă imensă“.

Sau: „Mama a murit și și-a luat secretele cu ea. Nu mă lăsați singur cu tăcerea asta“.

Fiecare scrisoare cântărea la fel de mult ca speranța pe care o conținea. Cuvinte care-și țineau răsuflarea.

– Dacă accepți slujba asta, o să trebuiască să te ocupi de solicitările cetățenilor francezi, îi zisese Eva.

Ce povară pe umerii ei! Îi venise să dea bir cu fugiții.

– Nu știi dacă sunt în stare, murmurase.

Eva o străpunsese cu privirea:

– Dacă nu ești în stare, o să pleci. N-o să fii nici prima, nici ultima. E prea devreme ca să-ți dai seama. Vino cu mine.

O condusesse printr-un labirint de culoare și de scări pe unde se perindau angajați cu brațele pline de dosare, care o salutau discret. Câțiva își luau răgazul s-o măsoare cu privirea pe Irène.

– Suntem aproape două sute cincizeci cu normă întreagă. Majoritatea celor care au început odată cu mine au plecat. Nou-veniții nu le seamănă, îi șoptise Eva.

Nuanța critică din aceste ultime cuvinte nu-i scăpase lui Irène.

*

Clădirile austere i se păreau intimidante. O variațiune pe tema vidului și monumentalului: fișete cu hârtii îngălbenite suprapuse până la tavan, pereți plini cu rafturi, dosare și sertare cu etichete sibilinice, culoare interminabile. Un labirint de hârtie fremăta în jurul lor.

Ajunseseră într-un hol unde se aflau câteva automate de cafea și banchete cu tapițerie uzată din imitație de piele. În jurul lor, frontoanele ușilor aveau diverse inscripții: „Documente din lagărele de concentrare“, „Documente din timpul războiului“, „Documente de după război“, „Secțiunea de căutare a copiilor“, „Secțiunea documentelor istorice“... Eva îi explicase că ITS conserva mai multe tipuri de fonduri. În primul rând, arhivele lagărelor, sau mai curând ce putuse fi salvat din operațiunea de distrugere a urmelor ordonată de Himmler. Slabe rămășițe ale obsesiei naziștilor pentru birocrație: liste, cartele de înregistrare individuale și registre pe care deportații le ascuseseră sau asasinii nu avuseseră timp să le facă dispărute. La Buchenwald, la Mauthausen și la Dachau, înaintarea trupelor aliate îi prinsese pe picior greșit.

În ultimele luni de război, Aliații se angajaseră într-o cursă contra cronometru, percheziționând birourile administrației germane, spitalele, închisorile, secțiile de poliție, azilele sau cimitirele. Acestei prăzi inițiale i se adăugaseră de-a lungul vremii datele pe care întreprinderile germane acceptau să le ofere, referitoare la persoanele pe care le exploataseră în regim de muncă forțată. Chestionarele la care răspunseseră strămutații, corespondența oficialilor naziști, lista bolnavilor mintal eutanasiați la castelul Hartheim, numărul de păduchi din capul unor deținuți de la Buchenwald... Din 1947, fondul crescuse fără încetare, ca un fluviu regenerat

de o mulțime de afluenți. Primii anchetatori căutaseră arhive în toate colțurile Europei, și uneori acestea ajunseseră la ei pe căi surprinzătoare. De asemenea, căderea Cortinei de Fier eliberase o mare cantitate de secrete. În prezent, comoara reprezenta mai multe zeci de kilometri liniari de dosare.

Irène se simțea zdrobită de acel monument de hârtie.

Vocea aspră a Evei o făcuse să-și vină în fire:

– Nu te lăsa impresionată. E o chestiune de obișnuință. Avem secțiuni mari, pe care le vezi pe ușile astea. Cel mai important e să ții minte că totul a fost adunat aici cu un scop: căutarea dispăruților. Asta face arhivele astea atât de speciale. Iar piesa de bază, alfa și omega, este Cartoteca centrală. Hai să ți-o prezint.

Conținea peste șaptesprezece milioane de fișe individuale. Cel care o pusese la punct era poreclit Creierul. Timp de peste treizeci de ani, fostul pilot maghiar, care nimerise la Arolsen după ce se prăbușise cu avionul și alesese să rămână, fusese stăpânul Cartotecii, din care făcuse cheia de boltă a arhivelor.

– Este ordonată alfabetic și fonetic. Asta-i ideea genială. În lagăre, deținuții erau înregistrați de soldații SS sau de prizonieri care notau numele cum puteau. Uneori le traduceau în germană ca să meargă mai repede. Mulți oameni n-au fost găsiți pentru că fuseseră înregistrați cu o grafie fantezistă. Uite, cel de aici a stat mult timp rătăcit în adâncurile cartotecii, numai pentru că greșierul de la Auschwitz îi unise din greșeală numele și prenumele: Leibakselrad. Leib Akselrad.

Creierul își mobilizase echipa de poligloți. Unii vorbeau peste cincisprezece limbi. Luni în șir, munciseră fără odihnă la crearea imensei cartoteci care ținea cont de toate variantele posibile, în toate limbile, de erorile